

Lina Ponnert

Tvångsvård eller frivillig placering?

Socialsekreterares resonemang om barns placering när en förälder utövat dödligt våld

Compulsory care or not? Social workers' discretionary reasoning when children need out-of-home care due to homicidal violence

The aim of this article is to analyse social workers' discretionary reasoning when children need immediate and long-term out-of-home care due to homicidal violence. In Sweden, children may be placed in out-of-home care without legal proceedings as a voluntary support measure even in serious cases of maltreatment, if the child's custodians give their consent to such care. However, a formally given consent might be questioned if it is not regarded as adequate or enough to provide the child with the appropriate care. This article explores how Swedish social workers reason about their discretion to suggest a voluntary placement or compulsory care for children in these cases of serious violence, and some legal dilemmas in practice. The study is based on six qualitative group interviews with fourteen Swedish social workers from four municipalities. Two constructed vignettes were used in the interviews. The article highlights what arguments social workers use to justify compulsory care or a voluntary placement and how different legal arguments might be put forward. The article illustrates how social workers find it difficult to legally justify an immediate compulsory-care decision in these cases, yet most of them claim that they would, in time, initiate a legal proceeding and suggest compulsory care.

Lina Ponnert är docent i socialt arbete och universitetslektor vid Socialhögskolan, Lunds universitet.

Kontakt: lina.ponnert@soch.lu.se

Inledning

Barns utsatthet i att uppleva våld i sin närhet har fått ökad uppmärksamhet i forskning under 2000-talet (Eriksson, 2013). Kartläggningar tyder på att cirka 14 procent av barn i Sverige någon gång bevittnat (psykiskt och fysiskt) våld mellan vuxna i familjen (Jernbro & Janson, 2017). När våld förekommer mellan föräldrarna löper barnen högre risk att utsättas för såväl fysiskt våld (se t.ex. Annerbäck et al., 2010; Hamby et al., 2010; Hester, Pearson & Harwin, 2007; Holt, Buckley & Whelean, 2008; Janson, Jernbro & Långberg, 2011; Jernbro & Janson, 2017) som andra omsorgsbrister (Hamby et al., 2010). I en tidigare svensk studie uppges att risken för fysiskt våld mot barnet ökar 10 gånger när våld förekommer mellan föräldrarna (Janson et al., 2011), medan risken för att barnet själv ska bli slaget varierar mellan 45 och 70 procent i internationella studier (Holt et al., 2008). I dag finns kunskap om att barn påverkas av våldets effekter, oavsett om de bevittnar våldet eller själva utsätts för våld varmed det kan betraktas som psykisk misshandel (se t.ex. Eriksson, 2007; Evans, Davies & DiLillo, 2008; Holden, 2003; Øverlien, 2010). De psykologiska konsekvenserna för barnet är flera och ofta allvarliga med traumarelaterade symptom (se t.ex. Osofsky, 2000; Øverlien, 2010). Några menar att det kan vara svårare för barnet att uppleva våld mellan föräldrarna än att själv bli slagen, då våldet riktas mot den person som ska tillgodose barnets trygghet och skydd (Lyckner & Metell, 2001; McAlister Groves, 2001).

Lagstiftningen gällande barn som utsatts för våld har förstärkts på senare år i Sverige, bland annat ska en utredning alltid inledas av socialtjänsten vid misstanke om att ett barn utsatts för eller bevittnat våld mellan närstående (6 kap. 1 § SOSFS 2014:4). Samtidigt bygger barnavårdens ideologiska och juridiska utgångspunkter på frivillighet och samarbete med vårdnadshavare, vilket i vissa fall kan vara i konflikt med barns skyddsbehov. Forskning har till exempel visat att en normativ föreställning om barns rätt till kontakt med sina föräldrar kan få som konsekvens att barns skyddsbehov och rädsla åsidosätts i familjerättsliga beslut om barnet (Bruno, 2015; Eriksson, 2010). Detta tyder på att det kan finnas problem med hur barnets bästa tolkas i relation till andra rättsliga värden.

Våld i hemmet kan medföra att barn behöver placeras utanför det egna hemmet. Frivilliga placeringar sker med stöd av *socialtjänstlagen (2001:453)*, medan tvångsvård sker med stöd av *lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga* (hädanefter LVU). Vid frivillig placering har föräldern fortsatt inflytande över barnets vård, det är endast vid LVU-vård som socialtjänsten (i stället för vårdnadshavaren) kan besluta om frågor som rör till exempel barnets skolgång, vårdinsatser och kontakter med anhöriga (se 11 § LVU). Frivillighetsprincipen är en viktig utgångspunkt i svensk sociallagstiftning (1 kap. 1 § SoL; 1 § LVU 1 st.). Placering av barn utanför hemmet kan därmed som regel ske som ett frivilligt bistånd (4 kap. 1 § SoL) utifrån socialtjänstlagen (SoL) när vårdnadshavarna samtycker till placeringen, också när omsorgsbrist förekommer. Samtidigt ska ett uttalat samtycke bedömas och prövas utifrån om barnets vårdbehov kan tillgodoses genom frivillig placering (1 § LVU 2 st.). Även om förutsättningarna för tvångsvård är förhållandevis preciserade, krävs

alltså en tolkning av rekvisiten i LVU och eventuellt samtycke i relation till det enskilda fallet. Frivillighet som utgångspunkt när barn placeras till följd av omsorgsbrister är ovanligt betraktat ur ett internationellt perspektiv och har problematiserats i relation till barns skyddsbehov (se t.ex. Leviner, 2011; Leviner, 2017; Ponnert, 2007). Det är därmed av särskilt intresse att studera hur socialsekreterare resonerar om samtycke och frivillighetsprincipen när barn befinner sig i en allvarlig situation som kräver placering.

Syftet med den här artikeln är att undersöka och analysera hur socialsekreterare resonerar om val av rättslig vårdform, när barn måste placeras utanför det egna hemmet på grund av att den ena föräldern¹ med våld orsakat den andra förälderns död. Även om den typen av fall är ovanliga, kan resonemang utifrån extremfall (där en placering oundvikligen krävs) synliggöra hur frivillighetsprincipen tolkas i fall av allvarligt våld. Lagens utformning innebär att barnen som blir kvar antingen kan tvångsomhändertas eller placeras frivilligt med förälderns samtycke. Trots det saknas tidigare kunskap om vilka resonemang och argument som ligger till grund för socialsekreterares rättsliga bedömningar i de här fallen. Hur resonerar socialsekreterare om den våldsutövande förälderns samtycke och förutsättningarna för tvångsvård respektive frivillig placering? Vilka föreställningar om barnets bästa ger socialsekreterarna uttryck för och vilka rättsliga dilemman kan skönjas? Artikeln baseras på 6 gruppintervjuer med 14 socialsekreterare.

Strukturellt handlingsutrymme och diskretionärt resonerande

Socialsekreterares bedömningar och beslut kopplas ofta till deras handlingsutrymme att göra självständiga bedömningar i relation till klienters olika behov. Molander (2016) menar att professionellt handlingsutrymme består av en strukturell aspekt (*discretionary space*) och en resonerande aspekt (*discretionary reasoning*) (se även Molander & Grimen, 2010). *Det strukturella handlingsutrymmet* anger ramarna och gränserna för handlingsutrymmet och möjliga handlingsalternativ. Dworkin (1977, s. 31) menar dock att "discretion, like the hole in a doughnut, does not exist except as an area left open by a surrounding belt of restriction". Handlingsutrymme kan därmed betraktas som relativt, beroende på hur individer resonerar omkring och använder det. *Den resonerande aspekten av handlingsutrymmet* är kopplat till den kognitiva aktiviteten, det vill säga hur professionella resonerar sig fram till ett rättfärdigt beslut inom det strukturella handlingsutrymmets gränser, och är särskilt relevant att analysera när handlingsreglerna är vaga (*weak warrant*) och innefattar en obestämd/osäker situation (Molander, 2016, s. 25–45). I den här artikeln analyseras hur socialsekreterare resonerar i situationer där både frivillig placering och tvångsvård utgör möjliga handlingsalternativ, inom ramen för det strukturella handlingsutrymme som lag-

1 I den här studien är barnets föräldrar också rättsliga vårdnadshavare för barnet varför begreppen används synonymt i artikeln.

stiftningen utgör. Den idealtypiska bilden av lagar är att de anger tydliga regler för handling som beslutsfattare enkelt kan inordna sina beslut under. I realiteten tillkommer dock osäkerhetsfaktorer när lag ska tolkas och tillämpas i praktiken, eftersom varje situation är unik. Därmed krävs resonering om hur olika faktorer kan viktas mot varandra för att komma fram till ett beslut som kan rättfärdigas (Molander & Grimen, 2010, s. 174–177). Genom att studera diskretionärt resonering kan man förstå hur professionella kan komma fram till olika beslut, eftersom resonerandet kan fånga gapet mellan information och slutsats (Molander, 2016, s. 17). Diskretionärt resonering ger också en bild av professionellas normativa föreställningar om vad som är *best judgement* och *good reasons* relaterat till olika fall. Molander pekar på att krav på formell rättssäkerhet (likabehandling), individuell behovsprövning och en idé om att bedömningar ska vara likartade överlag bidrar till en komplexitet i bedömningsarbete (Molander, 2016, s. 28–36). Den normativa kontexten för den här studien utgörs också av forskning och kunskap om barns utsatthet i våldssituationer. Det kan därmed finnas en normativ spänning mellan frivillighetsprincipen i lagstiftningen som utgångspunkt för barns placering och barns rätt till skydd. Nedan redogörs för ytterligare några rättsliga utgångspunkter av betydelse för studien som en viktig del av det strukturella handlingsutrymme som socialsekreterare har att navigera inom (för utförligare beskrivning, se Lundgren, Thunved & Sunesson, 2018).

Några rättsliga utgångspunkter

För att barn ska kunna placeras utanför hemmet utan vårdnadshavarnas samtycke (tvångsvård) på grund av brister i hemmiljön krävs ”en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas”, utifrån något missförhållande som återfinns i 2 § LVU (miljöfallen)² samt att det ”kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv” (1 § LVU 2 st.).

De missförhållanden som kan föranleda tvångsvård på grund av brister i hemmiljön som är relevanta för studien är: fysisk misshandel, psykisk misshandel och brister i omsorgen (2 § LVU)³. Till psykisk misshandel räknas bland annat fall där barn växer upp med våld mellan föräldrarna och brister i hänsynen till barnets behov (Prop. 2002/03:53, s. 53, s. 82). Exempel på brister i omsorgen är vanvård och att barnets behov av känslomässig trygghet och stimulans allvarligt eftersätts, till exempel på grund av psykisk störning hos föräldrarna eller allvarliga konflikter mellan föräldrarna (Lundgren, Thunved & Sunesson, 2018; lagkommentar 2 § LVU). Gränsen mellan psykisk misshandel och brister i omsorgen är inte tydlig

2 Tvångsvård på grund av den unges eget beteende är också möjligt utifrån 1 och 3 §§ LVU.

3 Även ”otillbörligt utnyttjande” (t.ex. sexuella övergrepp) och ”annat förhållande i hemmet” kan vara skäl för tvångsvård enligt 2 § LVU men rör situationer som faller utanför denna studie (se t.ex. Lundgren et al., 2018; lagkommentar 2 § LVU).

(Prop. 2002/03:53) och kan inrymma likartade situationer. Missförhållandet ska innebära en konkret och inte ringa risk för barnet, men barnet behöver ännu inte visa tecken på skada (Prop. 1989/90:28, s. 62–63 och 107).

En central förutsättning för tvångsvård är även att barnet inte bedöms kunna ges den vård som krävs på frivillig väg utifrån socialtjänstlagen, att samtycke till behövlig vård saknas (se 1 § LVU 2 st.). ”Samtyckesrekvisitet” innebär att även barn som utsätts för allvarliga brister i omsorgen kan placeras frivilligt utifrån socialtjänstlagen, om vårdnadshavarna samtycker till placeringen. Samtycket ska dock avse ”behövlig vård”, vilket bland annat innebär att samtycket ska omfatta hela den föreslagna vården, vidare ska vårdnadshavaren inte förväntas ingripa i vården på ett för barnet störande sätt (SoU 1979/80:44, s. 99–101). Det måste finnas grundade skäl för att bedöma ett samtycke som otillförlitligt, det räcker till exempel inte att ett samtycke lämnas i ett sent skede (SOSFS 1997:15⁴, s. 16–17; se även Leviner, 2017). Om vårdnadshavaren inte kan förstå innebörden av ett samtycke, på grund av exempelvis allvarlig psykisk störning, kan det också vara ett skäl för LVU (SOSFS 1997:15, s. 15; se även Leviner, 2017, s. 133–134). Om barnet behöver skyddas från kontakt med vårdnadshavaren, och om restriktioner i umgänget med föräldern är nödvändigt, kan LVU också behöva tillämpas, då möjligheten till sådana restriktioner inte finns i socialtjänstlagen (se t.ex. SOSFS 1997:15, s. 16–17, s. 70). LVU kan även vara aktuellt om ”barnet hastigt blir utan vårdnadshavare, t.ex. på grund av dödsfall, eller när vårdnadshavaren inte går att få tag på” (Lundgren et al., 2018; lagkommentar 2 § LVU). I äldre förarbeten anges också:

När frågan om vård uppkommer till följd av att barnet utsatts för allvarligare misshandel eller liknande övergrepp måste dessutom barnets anspråk på trygghet vägas in vid bedömningen av vad som är behövlig vård. Även om det inte finns någon mer påtaglig anledning att befara att vården avbryts eller störs kan det i sådana fall ofta vara motiverat att tillämpa LVU för att säkerställa att inte barnet kan flyttas utan socialnämndens medgivande. (SoU 1979/80:44, s. 100)

Vad som är bäst för den unge (barnets bästa) ska också vara avgörande vid beslut enligt LVU (1 § LVU 5 st.). Principen om barnets bästa infördes i LVU 1 juli 2003 för att tydliggöra LVU:s syfte som skyddslag och undvika den föräldrafokusering som LVU emellanåt hade tolkats utifrån (Prop. 2002/03:53, s. 76 och 105). Samtidigt preciseras inte innebörden i barnets bästa i lagstiftningen (Lundgren et al., 2018; lagkommentar 1 § LVU), då detta ska kunna bedömas från fall till fall. Socialsekreterares bedömning är därmed av stor vikt i det här avseendet.

4 SOSFS 1997:15 gällde vid tidpunkten för studiens genomförande men upphävdes under 2018. En ny handbok om tillämpningen av LVU planeras men saknas i skrivande stund. En stor del av innehållet i de allmänna råden från 1997 rör dock information om lagstiftning, förarbeten och rättspraxis. En orsak till upphävandet var bl.a. att frågan om verkställighet av LVU när den unge befinner sig utomlands var daterad, en fråga som inte berörs i den här studien.

Formell beslutsprocess och omedelbart LVU-omhändertagande

Tvångsvård föreslås av socialtjänsten, men förvaltningsdomstolen är beslutsfattare (4 § LVU). Utgångspunkten är att socialtjänsten ska ansöka om LVU hos förvaltningsrätten och barnet placeras då först efter att förvaltningsrätten fattat beslut om LVU. Vid akuta situationer finns dock möjlighet till ett omedelbart LVU-omhändertagande, där socialnämnden kan besluta att ett barn omgående ska placeras med stöd av 6 § LVU. För det krävs att det är "sannolikt" att vård med stöd av LVU behövs och att förvaltningsrättens beslut "inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras" (6 § LVU). Omedelbara LVU-omhändertaganden kan inte överklagas, men måste prövas av förvaltningsrätten inom en vecka (7 § LVU). Vidare måste även LVU-omhändertaganden som fastställts av förvaltningsdomstolen följas av en sedvanlig ansökan om tvångsvård utifrån förutsättningarna i 1 och 2 §§ LVU, för att vården ska kunna bestå mer än några veckor (se 7–9 §§ LVU).

Metod och material

Artikeln grundar sig i sex kvalitativa gruppintervjuer med 14 svenska socialsekreterare där två fiktiva vinjetter utformade i vardera tre faser diskuterades. Syftet med att välja gruppintervjuer var att olika argument och resonemang för beslutsfattande skulle kunna diskuteras mellan deltagarna och därmed synliggöras. Vinjettformatet kan vara lämpligt när känsliga ämnen ska diskuteras i grupp då intervjupersonerna tar ställning till samma fall, förutsatt att vinjetterna är trovärdiga och lätta att förstå (Jergeby, 1999, s. 23). Bedömningar relaterat till dödligt våld kan vara känsligt eller etiskt problematiskt att diskutera, exempelvis om någon har egen erfarenhet av arbete med sådana fall, men vinjettformatet innebar att alla socialsekreterare kunde utgå från samma fiktiva fall i diskussionerna. En nackdel med vinjettstudier är att de inte nödvändigtvis återspeglar hur intervjupersonerna hade agerat i en verklig situation då bedömningssituationen är konstruerad och hypotetisk, styrkan ligger istället i att belysa attityder, värderingar och handlingsberedskap hos de som intervjuas (Kullberg & Brunnberg, 2007). Eftersom fokus i studien är resonemang i relation till val av rättslig vårdform när en förälder utövat dödligt våld, finns det också ett värde i att synliggöra socialsekreterarnas värderingar i relation till denna typ av fall och relevant lagstiftning. I praktiken brukar socialsekreterare resonera kring svåra ärenden tillsammans med kolleger i arbetsgruppen, varför gruppintervjuer bedömdes vara mer lämpliga än individuella intervjuer för att fånga resonemangen. I kvalitativa studier kan också vinjetter där någon eller några aspekter av fallet fördjupas eller kompliceras i flera steg, vilket är fallet i den här studien, bidra till att synliggöra mekanismer och processer bakom en viss värdering (Kullberg & Brunnberg, 2007).

Vinjetter och intervjuguide

Vinjetterna konstruerades med utgångspunkt i projektets frågeställningar samt kunskap och forskning om vanligt förekommande problem i barnvårdsärenden (se t.ex. Hughes & Huby, 2004). Utgångspunkten var att vinjetterna skulle vara realistiska, givet den extrema situation dödligt våld mellan föräldrar innebär. Våld i hemmet sammanfaller ofta med psykosociala problem i familjen och andra omsorgsbrister (Hamby et al., 2010; Hester et al., 2007; Holden, 2003), vilket återspeglas i vinjetterna genom till exempel förekomst av psykisk ohälsa och konflikter som påverkar barnen. Dödligt våld utövat mot en förälder gentemot den andra är dock den faktor som resulterar i att en placering av barnen genast måste genomföras. Vinjetternas faser relaterar till olika rättsliga överväganden som socialsekreterarna ställs inför under ärendets gång: val av rättslig vårdform (socialtjänstlagen eller LVU), placeringsalternativ och vårdnadsöverflyttning.

En semistrukturerad intervjuguide användes och socialsekreterarna fick diskutera kring: första åtgärd, tvångsvård eller frivillig placering, våldet som riskfaktor, placeringsalternativ, föräldrakontakt och vårdnadsöverflyttning. I diskussionen har socialsekreterarna rört sig mellan olika rättsliga överväganden, men resonemangen om vårdform var främst knutna till faserna 1 och 2 i vinjetterna, varför dessa redogörs för mer detaljerat än fas 3. Analysen visade att liknande resonemang och argument förekom gällande rättslig vårdform i båda vinjetterna, eftersom konsekvenserna för barnen i stort var desamma. Av utrymmeskäl redogör jag därför utförligt endast för vinjett 1 (för en sammanfattning av båda vinjetterna, se Ponnert, 2017). Eftersom vinjett 1 diskuterades först i gruppintervjuerna är det i relation till den vinjetten som de mest utförliga resonemangen om rättslig vårdform återfinns och alla citat i artikeln (utom två) är resonemang knutna till vinjett 1.

Sammanfattning av vinjetter

Vinjett 1

Fas 1: Sociala jouren har akut placerat två pojkar, 5 och 6 år gamla, på ett barnhem under natten då fadern häktats och är misstänkt för att ha berövat modern livet. Barnen var hos släktingar och bevitnade inte händelsen. Fadern har erkänt gärningen och vill ha psykiatrisk vård och att barnen placeras i ett "bra familjehem". Fadern har haft psykiska problem med depression och har en månad tidigare sökt hjälp inom psykiatri. Barnen och modern bodde för ett år sedan i skyddat boende eftersom fadern hade hotat och misshandlat modern inför barnen vid flera tillfällen, vilket han också dömdes för. Familjen återförenades när fadern sökte hjälp för sin aggressivitet och ärendet avslutades då på socialtjänsten.

Fas 2, tre månader senare: Barnen har placerats i jourhem under utredningen. Fadern önskar att barnen placeras hos hans syster med familj, vilket han tror skulle underlätta kontakten med barnen. Barnen har också en ensamstående moster som vill ta hand om dem.

Fastern menar att våldsgärningen är ett uttryck för faderns psykiska ohälsa och att han kommer att kunna ta hand om barnen efter avtjänat fängelsestraff. Mostern anser att fadern är olämplig som förälder då han alltid varit aggressiv och kontrollerande, och att kontakt med barnen måste ske utifrån barnens behov. Fadern samtycker inte till placering hos mostern. Barnen tycker mycket om båda släktingarna. Barnen uttrycker på olika sätt att de mår dåligt av det som hänt, de saknar sin moder och visar ambivalenta känslor för fadern.

Fas 3, ett år senare. Fadern har dömts till 10 års fängelse för mord och barnen är placerade i familjehem. Familjehemmet anser att en vårdnadsöverflyttning till dem vore bäst för barnen, som visat stor oro i samband med att vården övervägs var sjätte månad. Den äldste sonen vill inte ha någon kontakt med fadern.

Vinjett två

Vinjett två utgår från en pojke på 10 år och en flicka på 12 år som behöver placeras då modern är misstänkt för att ha orsakat faderns död. Modern hävdar nödvärn och motsätter sig i fas två att barnen är fortsatt placerade hos sina morföräldrar (som dittills fungerat som jourhem). Modern är då dömd till fängelse i två år för vållande till annans död. I fas tre är modern på väg att frigges och har gift sig med en ny man som hon träffat under fängelsetiden och vill att barnen ska bo med dem. Barnen önskar bo kvar hos morföräldrarna. Det finns en historia av ömsesidigt våld mellan föräldrarna, och familjen är känd av socialtjänsten.

Samtliga intervjupersoner fann vinjetterna trovärdiga, men i två gruppintervjuer hade deltagarna funderingar kring att barnen i vinjett 1 inledningsvis placerats på barnhem. Det kan handla om organisatoriska skillnader, eftersom andra socialsekreterare inte reagerade mot den här formuleringen.

Intervjuerna

Information om forskningsprojektet samt förfrågan om deltagare till gruppintervjuer skickades till sju kommuner av varierande storlek via e-post till enhetschefer/sektionschefer inom socialtjänsten. Ett krav var att alla intervjudeltagare skulle arbeta med, eller ha tidigare erfarenhet av arbete med barnavårdsutredningar. Deltagarna behövde däremot inte ha tidigare erfarenhet av fall där förälder utövat dödligt våld. Utifrån de socialsekreterare som gav informerat samtycke att medverka i studien, baseras studien på sex gruppintervjuer med fjorton socialsekreterare från fyra kommuner av varierande storlek i Sverige; en större kommun (mer än 200 000 invånare), två kommuner av medelstorlek (50 000–200 000 invånare) samt en mindre kommun (mindre än 50 000 invånare).

Gruppintervjuerna genomfördes hösten 2014 och våren 2015. Varje intervju tog cirka 90 min, och två eller tre socialsekreterare deltog i varje intervju. Samtliga intervjupersoner arbetar med barn och unga inom i socialtjänsten (myndighetsarbete), eller har erfarenhet

av sådant arbete. Eftersom det huvudsakligen är kvinnor som arbetar inom socialtjänsten, är endast en av intervjupersonerna man. Minst tolv intervjupersoner hade socionomexamen, en hade omsorgsexamen medan utbildningsbakgrunden är okänd för en person. Yrkeserfarenheten varierade från 5 månader till 40 år, alla utom en hade minst 2 års erfarenhet. Medianåldern på intervjupersonerna var 42 år. I alla gruppintervjuer fanns minst en deltagare (totalt nio stycken) som uppgav att de arbetat med eller på annat sätt kommit i kontakt med liknande fall i sitt arbete, till exempel som kollega. Intervjupersonerna återges i citaten som nummer (1–14) och benämns socialsekreterare, även om deras yrkestitlar vid intervjun kunde skilja sig åt.

Bearbetning och analys

Efter intervjuerna gjorde jag anteckningar om intressanta teman och diskussioner som framkommit. Intervjuerna skrevs ut i sin helhet, därefter läste jag upprepade gånger igenom utskrifterna med fokus på olika rättsliga handlingsalternativ. Eftersom intervjuerna som helhet berör frågor som rör vårdform, placeringsalternativ och vårdnadsöverflyttning har analysen genomförts i flera omgångar och under en längre tidsperiod, med fokus på olika frågor och perspektiv. I ett första skede analyserades vilka olika diskurser som framträdde gällande val av placeringsform i intervjuerna (Ponnert, 2017). I den här artikeln är dock de rättsliga förutsättningarna av större betydelse och har utgjort en viktig tolkningsram i analysen för att förstå socialsekreterarnas resonering.

I bearbetningen av intervjuerna utifrån temat rättslig vårdform har jag samlat all intervjutext om tvångsvård och frivillig placering i ett eget dokument samt färgmarkerat avsnitt i varje intervju som rör resonemang om vårdform. I den processen framträdde ett antal preliminära arbetsteman om hur socialsekreterare resonerar om förutsättningarna för tvångsvård. Därefter har jag vid flera tillfällen återgått till närläsning av de enskilda intervju-utskrifterna och samtidigt gjort separata anteckningar där olika teman prövats och reviderats. I den processen har jag också lagt vikt vid hur olika teman relaterar till varandra och till sammanhanget i intervjun som helhet. Materialet har anonymiserats, och citat som hade kunnat möjliggöra identifiering av någon enskild person har valts bort.

Resultat och analys

Socialsekreterarnas resonemang pendlade mellan vad de ansåg hade varit bäst för barnen (önskvärd handling) och de rättsliga förutsättningarna för LVU som en väsentlig del av det strukturella handlingsutrymme de hade att förhålla sig till (möjlig handling). I intervjuerna resonerades utifrån att barnen troligtvis hade levt med våld i sin närhet under lång tid och de långtgående konsekvenserna för barnens psykiska mående. Att misshandla en förälder liknades i en intervju vid (psykisk) misshandel av barnen (jfr Prop. 2002/03:53), i flera andra intervjuer ansåg socialsekreterare att situationen kunde ses som uttryck för brister i omsor-

gen. Att det fanns minst ett missförhållande utifrån 2 § LVU föreföll därmed vara klart. Samtliga socialsekreterare ansåg att tvångsvård var nödvändigt i fas två i båda vinjetterna, utifrån att föräldern då framförde krav på var barnen skulle bo någonstans och alltså inte samtyckte till hela den planerade vården.

11: Sen är det ju det med samtycket här, nu samtycker han *inte* till att de placeras hos mostern och där är vi ju inne på det, hur mycket kommer han att styra och ställa. Det blir ju tydligt här att nu börjar det lite grand och då faller ju det här med samarbetet och samtycket, som *jag* ser det. (Intervju 5)

Här betraktades tolkningen av samtyckesrekvisitet som förhållandevis oproblematiskt, vilket kan relateras till att förarbeten och rättsfall tydligt anger att ett samtycke ska avse "hela den behövliga vården" (SoU 1979/80:44, s. 99–101; Lundgren et al., 2018). Det som vållade diskussioner och som krävde mer av diskretionärt resonering för att nå en rättfärdigande lösning handlade om hur ett uttalat samtycke i vinjetternas inledande fas skulle tolkas, om ett omedelbart LVU-omhändertagande krävdes eller om ansökan om tvångsvård behövde göras på sikt.

Resonemang om rättslig vårdform i det akuta skedet

Även om majoriteten av socialsekreterarna betraktade tvångsvård som ett rimligt placeringsalternativ på sikt för barnen, fanns det olika sätt att se på nödvändigheten av ett omedelbart LVU-omhändertagande för att skydda barnen i det akuta skedet.

Föräldern samtycker och det fysiska skyddet för barnen finns ju där

Ett huvudargument för att inleda barnens placering på frivillig väg var att en häktad förälder inte kan utgöra en fysisk fara för barnen. Barnens akuta skyddsbehov utifrån LVU kopplas därmed till fysiskt skydd.

10: Jag tänker att han sitter ändå i häkte och han kommer bli frihetsberövad längre tid, så det talar ju på något sätt också för en SoL-placering egentligen. För då är det inte skydd för barnen på det viset, för de är ju redan skyddade från honom. (Intervju 5)

Att föräldern samtycker till barnens placering betraktas som ytterligare ett argument för frivillig placering i det akuta skedet, eftersom det också finns osäkerhet om huruvida ett omedelbart LVU-omhändertagande skulle hålla i en rättslig prövning.

9: Nu är ju han häktad så det kanske inte håller i rätten för ett omedelbart [omhändertagande] utifrån att han samtycker. (Intervju 4)

Tidigare studier har visat att socialsekreterares bedömningar påverkas av hur de ser på bevisföringen i relation till domstolen som beslutsfattare (Becket, McKeigue & Taylor, 2007; Ponnert, 2007). Att undvika tvångsvård kan också vara ett sätt att undvika risker förknippade med rättsprocessen och en osäker vårdssituation för barnet (Ponnert, 2007). Resonemang om frivillig placering kunde också backas upp med att rättslig form för placeringen var mindre viktig i det akuta skedet, det viktigaste beslutet handlade i stället om var barnen skulle placeras någonstans.

- 4: Det är inte viktigast att utreda hans föräldraförmåga i det här läget, utan det viktiga är att utreda, vad behöver barnen?
3: Precis, och vilka är barnen?
4: Ja.
3: Och hur kan man matcha dem mot ett lämpligt familjehem?
4: Precis. (Intervju 2)

Att fokusera på var barnen ska bo och skjuta frågan om LVU på framtiden, kan därmed framställas som ett sätt att hålla fokus på barnen.

Omedelbart LVU-omhändertagande som administrativ lösning och redskap för barnens psykiska skydd

I båda vinjetterna påtalade socialsekreterare att häktningen kan medföra att föräldrarnas inställning inte kan eller hinner fastställas, vilket gör ett omedelbart LVU-omhändertagande nödvändigt. Omhändertagandet blir då mer av en administrativ akutlösning än något som görs utifrån en aktiv bedömning av barnens vårdbehov eller sannolikheten för att LVU krävs.

Ett annat sätt att resonera var att betrakta den rättsliga vårdformen som ett viktigt redskap för att säkra barnets psykiska skydd, även i det akuta skedet. Ett omedelbart LVU-omhändertagande framställs då som bäst för barnet, eftersom det inte blir några luckor i vården i avvaktan på att socialtjänsten ska färdigställa sin utredning och ansöka om tvångsvård. I stället får socialtjänsten omgående full beslutanderätt över barnets vård (jfr 11 § LVU). Ett omedelbart LVU-omhändertagande kan därmed *också* betraktas som ett sätt att hålla fokus på barnet, utifrån att det förenklar vårdplaneringen om socialsekreterare inte behöver förhandla med föräldern.

- 7: Frivilligt eller LVU?
Intervjuare: Ja, hur tänker man kring det?
(tystnad)

7: Ja, det är ju den frågan som är så jättesvår tycker jag faktiskt ... Jag tycker att man skulle gå in med ett omedelbart omhändertagande enligt LVU *direkt* för att man sen kan släppa det. Och bara jobba på med det man behöver jobba med, alltså fokusera på barnen. För jag

menar SoL-placering, vilket vi gjorde i X kommun, då behöver man ha så mycket kontakt, alltså mer med kanske pappan eller pappans advokat och jaga och få samtycke och sådana saker, som jag egentligen hade tänkt, ja, men det tar vi sen nu tar vi detta ... sådana osäkerhetsmoment. (Intervju 3)

Socialsekreteraren ovan var dock tveksam till om det finns fog för att bortse från förälderns uttalade samtycke i fallet rent juridiskt. Även socialsekreterare som ansåg att ett omedelbart LVU-omhändertagande vore en önskvärd handling av utredningsskäl kunde därmed landa i att det kanske inte var möjligt på grund av den frivillighetsprincip som lagstiftningen utgår från (1 kap. 1 § SoL; 1 § LVU 1 st.). I en intervju resonerades utifrån att ett LVU-omhändertagande även var påkallat eftersom barnen kunde betraktas som övergivna barn, då det inte finns någon tillgänglig förälder som kan utöva sin föräldraförmåga. Att föräldern är frihetsberövad betraktas utifrån detta sätt att resonera som ett skäl *för* LVU-omhändertagande, snarare än något som säkrar barnets fysiska skydd.

4: Men sen ska man inte glömma, här finns egentligen ingen vårdnadshavare, så de här barnen kan man ju bedöma som övergivna barn.

5: Ja, det kan man.

4: Egentligen, om man vill använda sig av LVU:n utifrån det. Det finns ju ingen vårdnadshavare som kan vara aktiv vårdnadshavare för de här ungarna, så det är frågan om man inte ska göra LVU på grund av det. (Intervju 2)

Ett argument som ytterligare kan stärka resonemanget ovan är att det också finns starka skäl att ifrågasätta föräldraförmågan utifrån våldshandlingen. I samma intervju menade socialsekreterarna att förälderns samtycke därmed inte kunde garantera barnens behövliga vård varmed ett omedelbart LVU-omhändertagande var befogat.

4: Men det handlar ju om att säkra för barnen, rättssäkerhetstänket för barnen. Så att då kan man inte förlora tid heller med att köra en ansökan. Det tar ju ett antal veckor att göra det. Det gör man ju sen naturligtvis.

3: Jag tänker också, vad skulle man ha för syfte med att göra en ansökan egentligen?

4: Nej.

5: Nej, det sätter ju inte barnen i-

4: Därför du gör ju en ansökan i alla fall, men då måste du ju säkra när du gör ett omedelbart-en sexa, så tar du [det] härifrån och framåt.

3: Ja, precis. Och tiden däremellan om man *inte* skulle göra ett omedelbart, det blir ju-

4: Javisst, den blir ju jätteostabil.

Intervjuare: Men när ni pratar säkra för barnen och att göra ett omedelbart, är det då

att man liksom inte har tid att vänta på om pappan skulle börja dividera om en frivillig placering, är det för att undvika det som-

4: Finns ingen anledning att vänta på att han ska börja dividera, vi har ju barnens bästa för ögonen. Vad han gör i det här läget, det är egentligen mindre viktigt, det är barnen, det är där vi har vårt ansvar, att gå och se till att barnen har det bra och att det finns människor som har rätten och legaliteten att företräda barnen. Men är det så att vi gör en SoL-placering så har vi ju inte sett till att de har de, då ligger det fortfarande öppet.

5: För det handlar ju också om umgänge och hur ska det se ut, det är ju vi som kan, ja-

4: Och sen allt annat med skola och alla kontakterna, därför då ska det gå via pappan hela tiden. Och i det här läget, när vi inte kan bedöma någonting om hans föräldraförmåga, så känns det som att man lämnar barnen åt vargarna på något sätt.

3: Ja, verkligen.

4: Att vi vänder lite ryggen till dem, att det här blir nog bra ska ni se, "klapp, klapp".

(Intervju 2)

I citatet ovan resoneras även utifrån *barnets bästa* som ett skäl att bortse från förälderns samtycke, utifrån den instabilitet en frivillig placering skulle innebära för barnen och att förälderns föräldraförmåga först behöver bedömas utifrån det som hänt (jfr SoU 1979/80:44, s. 100). Ett uttalat samtycke blir utifrån detta sätt att resonera inte styrande för val av rättslig vårdform, i stället läggs vikt vid att lyfta fram andra faktorer som kan påvisa att "behövlig vård" inte kan ske med samtycke utifrån "barnets bästa", ens i det akuta skedet.

Resonemang om rättslig vårdform på sikt

Som tidigare påtalats ansåg alla socialsekreterare att LVU var befogat om föräldern började motsätta sig den planerade vården och ha synpunkter på var barnen skulle bo. Utöver det diskuterades om den våldsutövande föräldern över huvud taget kunde samtycka till "behövlig vård" för barnen.

Bristande förmåga hos föräldern som ett skäl för tvångsvård

Merparten av socialsekreterarna menade att en ansökan om tvångsvård troligtvis var nödvändig på sikt, oavsett rättslig grund för den akuta placeringen, på grund av *bristande förmåga hos föräldern*. Förälderns oförmåga relaterades till *förälderns psykiska hälsa och (bristande) beslutskapacitet, bristerna i föräldraförmågan utifrån våldshandlingen* samt att föräldern utifrån tid i häkte och fängelse är *förhindrad att utöva den faktiska vårdnaden* på ett adekvat sätt.

1: Nu är han ju ensam vårdnadshavare, per automatik, och då tänker jag att frågan är ju då hur mycket han kan få lov att bestämma. Både hur mycket han är kapabel med tanke på hans hälsotillstånd, men också utifrån vad som har hänt, och då får man ju överväga att tillsätta en särskild vårdnadshavare till barnen ... ja, så var det ju vid ett tillfälle.

2: Men då ska han vara riktigt illa därän ju så att han inte kan-

1: Ja att man känner att, för vi måste ju ha någon juridiskt fungerande motpart, annars måste vi ju in med LVU så att barnen får sitt skydd och rätt hjälp. Han kan ju inte styra utifrån sitt vad som ska gälla för barnen i det här läget. Utan att där måste vi ju gå in, och antingen får han godkänna det som vi bedömer är bäst för barnen, eller också får man överväga LVU eller tillsätta en vårdnadshavare. (Intervju 1)

Resonemanget om föräldrarnas psykiska hälsa knyts både till föräldraförmågan och till att socialtjänsten behöver ha en fungerande motpart om en frivillig placering ska fungera. Vidare påverkar tiden som frihetsberövad förmågan att utöva föräldraskapet.

4: Han kan ju inte vara aktiv vårdnadshavare när han sitter där han sitter, och ta ansvar för de besluten som ska tas i vardagen. För det är ju hela tiden olika beslut man behöver ta för barnens räkning i det här skedet. (Intervju 2)

Liknande resonemang framfördes om omedelbart LVU-omhändertagande, barnen bör inte utlämnas åt föräldrarnas makt då föräldraförmågan kan ifrågasättas. Resonemanget återknyter också till bestämmelser i föräldrabalken om vårdnadsöverflyttning (6 kap. 7–8a §§ FB) som en del socialsekreterare också talade om tidigt i vinjett 1. Resonemangen påvisar också några problem som är förknippade med att socialsekreterare ska bedöma föräldrarnas förmåga att samtycka till behövlig vård vid exempelvis psykisk ohälsa (se Leviner, 2017). I diskussionerna kring vinjett två förekom visserligen diskussioner om en eventuell nödvärns-situation och att det var lite mer oklart hur länge modern i vinjett två skulle vara förhindrad att utöva vårdnaden. Samtidigt landade de flesta i ett resonemang om att barnen varit utsatta för omsorgsbister också här.

7: Skyddar man inte sina barn så brister man ju oavsett om man är förövare eller den som är mer offer, för man lever ändå kvar i det och det går ut över barnen. (Intervju 3, *vinjett 2*)

Resonemangen kretsade här främst kring en *bristande förmåga att tillgodose barnens behov av trygghet*, ett resonemang som återkommer och förstärks när modern snabbt gifter om sig med en för barnen okänd man.

Samarbete och frivillighetsprincipen som skäl för frivillig vård

Några socialsekreterare resonerade utifrån att en frivillig placering ändå kunde vara möjlig och lämplig, förutsatt att samarbetet med föräldern fungerade väl.

10: Jag tänker, det är ju inte omöjligt, det låter ju troligt att det skulle gå att samarbeta med honom för han verkar ju positiv till att få hjälp och stöd. Och då är det ju ganska troligt att det blir en frivillig placering, men det kanske inte betyder att det är det inledningsvis för det. (Intervju 5)

Socialsekreteraren i fallet ovan relaterar även till hur hen har lite erfarenhet av ett likartat fall som resulterat i frivillig placering av barnen, vilket vållade diskussioner på arbetsplatsen och säger: "Men vi hade ett samtycke och vi hade ett bra samarbete med vårdnadshavaren i detta."

Samtycket beskrivs i flera intervjuer som någonting socialtjänsten "får" eller "har", snarare än något som ska prövas och bedömas. En socialsekreterare i en annan intervju uttryckte även att frivillig vård kunde vara bäst för barnen, trots våldets allvar, vilket kopplades samman med att barnen troligtvis hade behov av umgänge med sin förälder. Resonemangen nedan är kopplade till en diskussion om omedelbart LVU-omhändertagande, men visar samtidigt på hur samtycke och frivillighet kan ses som normativa ideal både i kortsiktiga och långsiktiga beslut som rör barns placering som ska viktas i relation till barns skyddsbehov.

14: Ja, och barnen har ju säkerligen ändå behov av umgänge med sin pappa, oavsett vad han har gjort. Det är ju väldigt sällan man träffar barn där man känner att det är direkt skadligt. Det kanske det är om han inte mår bra, han är ju uppenbarligen, psykiskt så har han ju nånting som inte, så va. Men kan han bli så pass stabil att han kan ha ett umgänge så är ju det nånting man ska sträva efter, tycker jag.

Intervjuare: Men du verkar lite inne också på att det skulle kunna bli ett omedelbart här i början, eller nej?

14: Ja, det är ju lite beroende på hur pappa ställer sig till det, tycker jag, men jag skulle föredra SoL absolut. Det vill man verkligen, det besparar så mycket både för barnen och för pappa och så. Men samtidigt vill man ju inte, man ska inte riskera någonting för barnen heller, utan här ...

Intervjuare: Så om han samtycker så skulle det kunna vara tillräckligt för att man börjar i den änden?

14: Ja. (Intervju 6)

Resonemang om frivillig placering som önskvärt handlingsalternativ tar därmed sin utgångspunkt i frivillighetsprincipen som rättsligt och ideologiskt ideal. Citatet ovan tyder

också på att föreställningar om att barnens bästa innefattar föräldrakontakt kan förstärka dessa idealbilder (jfr Bruno, 2015; Eriksson, 2010), samtidigt som det finns en medvetenhet om riskerna för barnen när föräldern använt våld.

Påtaglig risk som hinder för LVU i ett senare skede

Ett dilemma som diskuterades i några intervjuer var att det kunde vara svårare att få igenom en ansökan om LVU i ett senare skede.

6: Men jag funderar bara på att kommer hon ut, hon har avtjänat sitt straff, det är en SoL-placering och de vill hem, eller hon vill ha hem dem. Då behöver man ju göra ett LVU, och jag undrar om det går igenom. Om man då har en planering för hur de ska slussas tillbaka till sin mamma.

7: Nej, rent juridiskt så, absolut kan den utmaningen finnas. (Intervju 3, *vinjett 2*)

Möjligheten att ansöka om LVU i ett senare skede kan upplevas som mer begränsad än i det akuta skedet, vilket kan förstås i ljuset av LVU-lagstiftningen där det ska finnas en aktuell vårdssituation och en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. En socialsekreterare resonerade också utifrån tidigare erfarenheter och domslut gällande barn som utsatts för misshandel och menade (utifrån vinjett 1): ”Jag tänker så här, att när han kommer ut så finns inte LVU-förhållandena kvar” (socialsekreterare 13, intervju 6).

Resonemangen visar att det inte enbart är samtyckesrekvisitet i LVU som kan medföra dilemman utifrån skyddsperspektivet i LVU. Flera svenska studier indikerar att LVU används som en undantagslag i ett sent skede när barn redan tagit skada (Alexius, 2013; Leviner, 2011; Ponnert, 2007). Leviner (2014) har utifrån rättsfall diskuterat hur ”påtaglig risk” i LVU utifrån rättspraxis innebär en tolkning av barnets bästa som inte tar hänsyn till risken för barnet att skadas av en separation från familjehemmet, medan det kan utgöra ett skäl för vårdnadsöverflyttning (6 kap. 8 § FB). Alexius (2013) menar att det finns en diskrepans mellan hur begreppet påtaglig risk är tänkt att fungera utifrån lagstiftning och hur det används i praktiken. Barns behov av stabilitet vid långvarig placering kan därmed vara svårt att upprätthålla med stöd av LVU (Leviner, 2014).

LVU som undantagslag eller skyddslag?

Studiens resultat visar att socialsekreterarnas resonemang för att motivera *frivillig placering i det akuta skedet* grundas på föräldrarnas samtycke och att barnets fysiska skydd är säkrat via föräldrarnas häktning. Resonemang till stöd för *omedelbart LVU-omhändertagande* tar i stället sin utgångspunkt i begreppen *behövlig vård* och *barnets bästa* och resonemang utifrån barnets psykiska skydd, men kan också ses som en administrativ nödlösning när föräldrarnas

samtycke inte hinner eller kan inhämtas. Majoriteten av socialsekreterarna var dock tveksamma till om ett omedelbart LVU-omhändertagande skulle hålla för en rättslig prövning i förvaltningsdomstolen. Det var endast i en intervju som socialsekreterarna tydligt landade i förslag om ett omedelbart LVU-omhändertagande, trots att flera socialsekreterare påtalade att det hade underlättat utredningsförfarandet och därmed kunde vara bättre för barnen. Som LVU är formulerad kan omedelbart omhändertagande beslutas av utrednings-skäl, om det också är sannolikt att LVU-vård krävs (6 § LVU). Ett sätt att förstå att många tvekar inför den möjligheten kan vara att så länge föräldern samarbetar, finns mer akuta beslut att fokusera på än val av rättslig vårdform, exempelvis var barnen ska placeras.

Socialsekreterarna hade enklare att finna godtagbara argument för att så småningom *ansöka om tvångsvård* utifrån argument om bristande förmåga hos föräldern och en oförmåga att utöva vårdnaden om barnen. Samtidigt förekom också resonemang som talade för att en *långsiktig frivillig placering av barnen* kunde motiveras om samarbetet med föräldern fungerade väl. Även barns önskemål om att bo i ett visst familjehem kunde ha betydelse, framför allt om barnen var lite äldre (Ponnert, 2017).

Det finns i dag en kunskap om att barn påverkas av att leva med våldets effekter, oavsett om de bevittnar våldet eller själva utsätts för våld (se t.ex. Eriksson, 2007; Evans et al., 2008; Holden, 2003), samt att det känslomässigt kan vara särskilt svårt för barn att uppleva våld mellan föräldrarna (Lyckner & Metell, 2001; McAlister Groves, 2001). Majoriteten av socialsekreterarna i studien relaterade till den kunskapen och förknippade situationen i vinjetterna med begrepp som psykisk misshandel och brister i omsorgen. Några nämnde också att våld mellan föräldrarna kunde vara värre för barn än att själva utsättas för våld. Samtidigt verkar det finnas en diskrepans mellan den kunskapen och frivillighetsprincipen som rättslig och ideologisk norm, där socialsekreterare ska använda sitt handlingsutrymme i ljuset av den här kunskapen. Samtyckeskonstruktionen i LVU har problematiserats för att leda till flera tolkningsproblem (Leviner, 2017) och för att leda till en fokusering på bevisföring och föräldrars samtycke (Leviner, 2011; Ponnert, 2007). Den här studien visar på hur olikheter i socialsekreterares bedömningar kan motiveras och förstås utifrån de rättsliga ramarna och hur de tolkas av praktiker. Framför allt fanns bland flertalet en osäkerhet om de rättsliga förutsättningarna för ett omedelbart LVU-omhändertagande i fall av dödligt våld, där ett uttalat samtycke från den våldsutövande föräldern tenderar att ges större rättslig vikt av socialsekreterarna än deras bedömning av barnets bästa. Socialsekreterarnas föreställningar om vad som krävs för att LVU ska hålla i förvaltningsrättens prövning var av stor betydelse i det avseendet.

Resultaten visar att val av rättslig vårdform inte bara har betydelse för föräldrarnas inflytande över barnets vardag, utan också för vilka framtida beslut som socialsekreterare anser sig kunna föreslå. Tvångsvård anses vara svårare att motivera i ett senare skede, vilket talar för att om inte tvångsvård beslutas i nära anslutning till våldshandlingen i tid, är sannolikheten att placeringen av barnen fortlöper som ett frivilligt bistånd större. Mot detta talar

att några socialsekreterare förhållandevis tidigt menade att de skulle föreslå vårdnadsöverflyttning i vinjett 1, där det står klart att föräldern kommer att vara frihetsberövad en längre tid. En kartläggning tyder på att en vårdnadsöverflyttning föreslås i de flesta fall där en förälder dödat den andra föräldern, men att det kan ta lång tid om föräldern till exempel bestrider vårdnadsöverflyttning (Socialstyrelsen, 2013). Därmed är det viktigt att diskutera val av rättslig vårdform i väntan på en eventuell vårdnadsöverflyttning, givet det inflytande som vårdnadshavaren har vid frivilliga placeringar. Studier har påvisat att ju allvarigare våld en förälder utövar mot sin partner, desto högre blir riskerna för och påverkan på barnet (Hester et al., 2007; Jouriles et al., 1998). Vidare finns ofta samband mellan våld i familjen och andra övergrepp och omsorgsbrister (Hamby et al., 2010; Kaplan et al., 2001). Vid dödligt våld drabbas barnen ofta av långvariga emotionella problem (Kaplan et al., 2001), och när barn bevittnat dödligt våld i hemmet kan de ofta redogöra detaljerat för händelsen (Christianson et al., 2012). Det finns begränsad forskning om barn som återvänder till den våldsutövande förälderns vård i fall av dödligt våld. Kliniska erfarenheter av barn som återgår till faders vård i dessa fall tyder dock på att barnen inte sällan behövt återplaceras i tonåren på grund av våld eller andra övergrepp från föräldern (Kaplan et al., 2001).

Det kan därmed finnas skäl att ifrågasätta frivillighetsprincipen som rättslig utgångspunkt vid allvarligt och upprepat våld, vilket också tidiga förarbeten (se SoU 1979/80:44, s. 100) ger fog för. Eftersom barnets bästa ska vara avgörande vid beslut enligt LVU kan det också finnas behov av att tydliggöra hur barnets bästa ska viktas i relation till vårdnadshavares samtycke vid barns placering i de här fallen.

Referenser

- Alexius, K. (2013) Prognoser i tvångsvårdsärenden om omsorgssvikt. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 20(3–4): 186–202.
- Annerbäck, E.M., Wingren, G., Svedin, C.G. & Gustafsson, P.A. (2010) Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden. Findings from a population based youth survey. *Acta Paediatrica*, 99(8): 1229–1236.
- Becket, C., McKeigue, B. & Taylor, H. (2007) Coming to conclusions. Social workers' perceptions of the decision-making process in care proceedings. *Child & Family social work*, 12(1): 54–63.
- Bruno, L. (2015) Contact and evaluations of violence. An intersectional analysis of Swedish court orders. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 29(2): 167–182.
- Christianson, S., Azad, A., Leander, L. & Selenius, H. (2012) Children as witnesses to homicidal violence. What they remember and report. *Psychiatry, Psychology and Law*, 20(3): 366–383.
- Dworkin, R. (1977) *Taking rights seriously*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Eriksson, M. (red.) (2007) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Eriksson, M. (2010) Children who "witness" violence as crime victims and changing family law in Sweden. *Journal of Child Custody*, 7(2): 93–116.
- Eriksson, M. (2013) Tackling violence in intimacy. Interacting power relations and policy change. *Current Sociology*, 61(2): 171–189.

- Evans, S.E., Davies, C. & DiLillo, D. (2008) Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. *Aggression and Violent Behaviour*, 13(2): 131–140.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H. & Ormrod, R. (2010) The overlap of witnessing partner violence with child maltreatment and other victimizations in a nationally representative survey of youth. *Child Abuse & Neglect*, 34(10): 734–741.
- Hester, M., Pearson, C. & Harwin, N. (2007) *Making an impact. Children and domestic violence. A reader*. London: Jessica Kingsley Publications.
- Holden, G.W. (2003) Children exposed to domestic violence and child abuse. Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychological review*, 6(3): 151–160.
- Holt, S., Buckley, H. & Whelean, S. (2008) The impact of exposure to domestic violence on children and young people. A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32(8): 797–801.
- Hughes, R. & Huby, M. (2004) The construction and interpretation of vignettes in social research. *Social Work & Social Sciences Review*, 11(1): 36–51.
- Janson, S., Jernbro, C. & Långberg, B. (2011) *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige. En nationell kartläggning*. Karlstad: Karlstads universitet, Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jergeby, U. (1999) *Att bedöma en social situation. Tillämpning av vinjettmetoden*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS).
- Jernbro, C. & Janson, S. (2017) *Väld mot barn 2016. En nationell kartläggning*. Karlstad: Karlstads universitet, Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jouriles, E., McDonald, R., Norwood, W., Ware, H., Spiller, L. & Swank, P. (1998) Knives, guns, and interparent violence. Relations with child behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 12(2): 178–194.
- Kaplan, T., Black, D., Hyman, P. & Know, J. (2001) Outcomes of children seen after one parent killed the other. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 6(9): 9–22.
- Kullberg, C. & Brunnberg, E. (2007) Vinjetter som verktyg i välfärdsprofessioner. I: E. Brunnberg & E. Cedersund (red.) *Välfärdspolitik i praktiken. Om perspektiv och metoder i forskning*. Århus: Södertörns förlag.
- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.
- Leviner, P. (2011) *Rättsliga dilemmorna i socialtjänstens barnskyddsarbete*. Stockholm: Jure.
- Leviner, P. (2014) När kan och bör placerade barn flytta hem? En öklar balansering mellan återförening och stabilitet i tre olika processer. I: A. Cederborg & W. Warnling-Nerep (red.) *Barnrätt. En antologi*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Leviner, P. (2017) Samtyckeskonstruktionen i LVU. En analys av gränsdragningen mellan frivillighet och tvång, grundantaganden om människans autonomi samt barns begränsade självbestämmanderätt. I: P. Leviner & T. Lundström (red.) *Tvångsvård av barn och unga. Rättigheter, utmaningar och gränzoner*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Lundgren, L., Thunved, P. & Sunesson, A. (2018) *Nya sociallagarna. Med kommentarer i bydelsen den 1 januari 2017*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Lyckner, B. & Metell, B. (2001) Pappans våld skaldar barnen. I: B. Metell, M. Eriksson, B. Lyckner & M. Råkil (red.) *Barn som ser pappa slå*. Stockholm: Gothia.
- McAlister Groves, B. (2001) When home isn't safe. Children and domestic violence: *Smith College Studies in Social Work*, 71(2): 183–207.
- Molander, A. (2016) *Discretion in the welfare state. Social rights and professional judgment*. London & New York: Routledge.
- Molander, A. & Grimen, H. (2010) Understanding professional discretion. I: L. Svensson & J. Evetts (red.) *Sociology of professions. Continental and Anglo-Saxon traditions*. Göteborg: Daidalos AB.

- Osofsky, J.D. (2000) Children as invisible victims of domestic and community violence. I: G.W. Holden, R. Geffner & E.N. Jouriles (red.) *Children exposed to marital violence. Theory, research and applied issues*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Ponnert, L. (2007) *Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Ponnert, L. (2017) Emotional kinship care and neutral non-kinship care. The struggle between discourses. *Child & Family Social Work*, 22(2): 1084–1093.
- Prop. 1989/90:28 *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*.
- Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*
- Socialstyrelsen (2013) *Vårdnadsöverflyttning i samband med våld i familjen*.
- Socialtjänstlag (2001:453).
- SOSFS 1997:15 *Socialstyrelsens allmänna råd om tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*.
- SOSFS 2014:4 (M och S) *Föreskrifter och allmänna råd. Våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SoU 1979/80:44 *Socialutskottets betänkande med anledning av dels propositionen 1979/80:1 om socialtjänsten, utom såvitt avser vissa följdförfattningar m.m.*
- Øverlien, C. (2010) Children exposed to domestic violence. Conclusions from the literature and challenges ahead. *Journal of Social Work*, 10(1): 80–97.

Tack

I artikeln redovisas ett delresultat från projektet "Våld mellan föräldrar med dödlig utgång. En studie om socialsekreterares bedömningar och argument kring olika rättsliga handlingsalternativ och barns behov" som har finansierats av Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Författaren vill tacka Stiftelsen Allmänna Barnhuset och alla intervjupersoner som gjort studien möjlig. Tack även till Tilde Jarl för hjälp med utskrift av intervjuer.